

**SPRAVEDLIVÉ ZADOSTIUCINĚNÍ V ROZHODNUTÍCH
ESLP A DALŠÍCH MEZINÁRODNÍCH SOUDŮ
ZAMĚŘENÝCH NA OCHRANU LIDSKÝCH PRÁV V
OBLASTI OCHRANY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ**

VOJTĚCH VOMÁČKA

Masaryk university, Faculty of Law, Czech Republic

Abstract in original language

Tento článek se snaží analyzovat praxi ukládání sankcí a přiznávání náhrady morální újmy v oblasti ochrany životního prostředí ESLP a dalšími regionálními soudy pro lidská práva s ohledem na jejich ustavující dokumenty a judikaturu. Tyto soudy se stále více podílí na ochraně životního prostředí, a to v souladu s první zásadou Stockholmské deklarace, která propojuje lidská práva a životní prostředí, a dalších milníků ve vývoji environmentálního práva. Nicméně zůstává sporné, zda tři stěžejní úmluvy o lidských právech, Evropská úmluva o lidských právech, Americká úmluva o lidských právech a Africká charta lidských práv a práv národů, skýtají dostatečné prostředky pro ukládání efektivních nápravných opatření a jejich prosazování.

Key words in original language

Evropský soud pro lidská práva; Africká komise pro lidská práva; Meziamerický soud pro lidská práva; práva třetí generace; sankce; prosazování; ochrana životního prostředí.

Abstract

This article endeavours to explain the current praxis of sanctioning and awarding moral satisfaction in environmental protection before ECtHR and other regional human rights bodies in the light of their constituting treaties and case law. As a logical consequence of the first principle of the Stockholm Declaration, which links human rights and the environment, and other milestones in the development of environmental norms, these courts have become increasingly involved in environmental protection. However, it seems doubtful whether the three principal regional human rights treaties, the European Convention on Human Rights, the American Convention on Human Rights and the African Charter on Human's and Peoples' Rights, make sufficient allowance for efficient remedies.

Key words

European Court of Human Rights; African Commission on Human Rights; Inter-American Court of Human Rights; third generation human rights; sanctions; enforcement; environmental protection.

Úvod

Přestože Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva nebo Evropská úmluva) výslovně nezakotvuje právo na příznivé životní prostředí ani ochranu životního prostředí nezmiňuje v souvislosti s ochranou jiného lidského práva, poskytuje životnímu prostředí určitý stupeň ochrany, což je patrné z vývoje rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP nebo Soud). Tato ochrana je poskytována nepřímo, vždy v souvislosti se zásahem do jiného práva chráněného Úmluvou. Jedná zejména o právo na život, právo na respektování soukromého a rodinného života, případně právo na pokojné užívání vlastnictví.

Článek 2 Úmluvy¹, který zaručuje ochranu práva na život, představuje jakousi obecnou ochranu ve vztahu k dalším ustanovením Úmluvy. Při zásahu do životního prostředí je tedy zásadně spolu s porušením článku 2 Úmluvy namítáno rovněž porušení ustanovení speciálních, tedy čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života) a čl. 10 Úmluvy (svoboda projevu).² Soud pak neodůvodňuje rozhodnutí pomocí ustanovení čl. 2 Úmluvy, ale právě prostřednictvím těchto "speciálních ustanovení". Čl. 2 Úmluvy tak sám o sobě nenabízí příležitost k ochraně práva na příznivé životní prostředí, má spíše povahu povinnosti státu vytvořit určitý právní rámec, v němž bude lidský život chráněn.

Článek 3 Úmluvy stanoví, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu. Použitelnost tohoto ustanovení je přirozeně omezená, k ESLP bylo podáno jen několik málo stížností, které by směřovaly k ochraně práva na příznivé životní prostředí a

---

¹ 1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při:

- a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí;
- b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené;
- c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.

² Článek 10 Úmluvy, jenž chrání zejména svobodu projevu, je z pohledu práva na příznivé životní prostředí důležitý, neboť zaručuje také přístup k informacím (svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice). Z pohledu tohoto příspěvku se však jedná o podružné ustanovení Úmluvy, proto se jím již nebudu dále zabývat. Pouze poznamenám, že i zde nalézá ESLP prostor k projevení vůle sledovat a prosazovat hlavní principy Aarhuské úmluvy (přístup k informacím), ačkoliv jí není právně vázán. Viz Boyle, A.: Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment (2007), Fordham Environmental Law Review, Vol XVIII, p. 502. http://www.law.ed.ac.uk/staff/alanboyle_25.aspx, str. 17 a násl.

zároveň namítaly i porušení čl. 3 Úmluvy. Kromě případu Branduse proti Rumunsku, jenž bude v tomto příspěvku popsán, šlo například i o zásadní rozhodnutí z pohledu vývoje judikatury ESLP v oblasti ochrany životního prostředí, případ Lopéz Ostra proti Španělsku³, ve kterém Soud poprvé přiznal prostřednictvím Úmluvy ochranu práva na příznivé životní prostředí. Ani v jednom z těchto případů nebylo konstatováno porušení čl. 3 Úmluvy. Soud se však zabýval vymezením vztahu ustanovení čl. 3 a čl. 8 Úmluvy, a vymezil jej tak, že velice obecně je k porušení čl. 3 Úmluvy zapotřebí mnohem vyšší intenzity zásahu do chráněných práv, než je tomu u čl. 8 Úmluvy.

Čl. 8 Úmluvy je zásadním ustanovením pro ochranu práva na příznivé životní prostředí. V souladu s ním má každý „právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Text Úmluvy je interpretován jako „živoucí nástroj“ ve světle současných podmínek.⁴ Soud má vedle možnosti konstatování, že došlo k porušení některého z Úmluvou chráněných práv, několik nástrojů, které mu umožňují rozvinout svoji rozhodovací praxi právě s ohledem na tyto současné podmínky, aniž by se vzdaloval od svého dosavadního výkladu povahy Úmluvou chráněných práv. Jedná se především o čl. 34 Úmluvy (přístup k soudu), při jehož výkladu Soud užívá tzv. "test obětí"⁵, a č. 41 Úmluvy, jenž umožňuje přiznání spravedlivého zadostiučinění poškozené straně. V prvním případě Soud může zpřístupnit svoji ochranu širšímu okruhu subjektů, což je v oblasti ochrany životního prostředí velice důležité; ve druhém pak může zohlednit okolnosti konkrétního případu a přiznáním spravedlivého zadostiučinění dle čl. 34 Úmluvy tak zároveň působit na stát, který mnohdy dlouhodobě či výrazným způsobem porušuje právo na příznivé životní prostředí.

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na zajímavé odlišnosti v posuzování případů s obdobným skutkovým stavem v nejnovější judikatuře ESLP,⁶ pro

---

³ Lopéz Ostra proti Španělsku (1994, stížnost č. 16798/90). Všechna citovaná rozhodnutí ESLP jsou přístupná ve vyhledávacím systému HUDOC, on-line na <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/search.asp?skin=hudoc-en>

⁴ Poprvé v Tyrer proti Spojenému království (1988, stížnost č. 5856/72).

⁵ "victim test"

⁶ Záměrně neuvádím některá starší rozhodnutí Soudu, podobně jako případy, ve kterých došlo k dosažení smírného urovnání v souladu s čl. 39 Úmluvy (jde např. o případ Baggs proti Velké Británii, stížnost č. 9310/81, kdy stěžovatel postižený nadměrným hlukem obdržel odškodnění ve výši 24.000,- liber).

srovnání pak uvést některá rozhodnutí jiných mezinárodních tribunálů v oblasti ochrany životního prostředí, protože působnost ESLP je omezena jak rozsahem Úmluvy, tak fakticky zaměřením posuzovaných případů.

Test oběti

Podle článků 33 a 34 Úmluvy může Soud posuzovat případy mezistátní a individuální. Stížnost na údajné porušení ustanovení Úmluvy a jejích protokolů může podat některá ze smluvních stran, rovněž pak každá fyzická osoba, nevládní organizace nebo skupina osob považující se za poškozené v důsledku porušení Úmluvou přiznaných práv.⁷

Již od případu Engel⁸ buduje ESLP teorii autonomních konceptů, jež se v Úmluvě nacházejí. Namátkou se jedná například o vymezení pojmů "majetek"⁹, "obydlí"¹⁰, "sdružování"¹¹, "občanská práva a závazky"¹², "trestní obvinění"¹³ a podobně. Tyto pojmy musí být interpretovány autonomně v kontextu Úmluvy, nikoliv vnitrostátním způsobem.¹⁴ V případě Asselbourg¹⁵ rozvinul ESLP koncept "testu oběti" jako jednu z podmínek účasti na řízení před Soudem. Mezi další podmínky patří zejména podřazení pod věcnou a časovou působnost Úmluvy, vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků a dodržení šestiměsíční lhůty od

---

⁷ Důležitost garance zakotvené v čl. 34 Úmluvy pro zabezpečení efektivního prosazování systému Úmluvy byla zdůrazněna např. v případech Loizidou proti Turecku (1995, stížnost č. 15318/89) či Mamatkulov a Askarov proti Turecku (2005, stížnosti č. 46827/99 ; 46951/99). I zde se podle ESLP musí uplatnit interpretace ve světle současných podmínek.

⁸ Engel a další proti Nizozemí (1976), stížnosti č. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72.

⁹ Gasus Dosier- a Fordertechnik GmbH proti Nizozemí (1995, stížnost č. 15375/89), Pressos Compania Navera S.A. a další proti Belgii (1995, stížnost č. 17849/91), Matos e Silva, Lda., a další proti Portugalsku (1996, stížnost č. 15777/89), Iatridis proti Řecku (1999, stížnost č. 31107/96), Beyeler proti Itálii (2000, stížnost č. 33202/96).

¹⁰ Khatun a 180 dalších proti Spojenému království (1998, unreported). Loukaidēs vidí možnou progresi ochrany životního prostředí v rozšíření pojmu obydlí; tento svůj závěr prezentuje již 12 let. Srovnej Loukaidēs, L.: The European Convention on Human Rights: collected essays, Nijhoff Law Specials, 1995, str. 128 a 2007, str. 189.

¹¹ Djavit An proti Turecku (1998, stížnost č. 20652/92), Chassagnou a další proti Francii (1999, stížnosti č. 25088/94 ; 28331/95 ; 28443/95), Karakurt proti Rakousku (1999, stížnost č. 45718/99).

¹² Konig proti Německu (1978, stížnost č. 6232/73), Sporrang and Lonroth proti Švédsku (1982, stížnosti č. 7151/75 ; 7152/75).

¹³ Demicoli proti Maltě (1991, stížnost č. 13057/87), Öztürk proti Německu (1984, stížnost č. 8544/79), Cambell and Fell proti Spojenému království (1984, stížnosti č. 7819/77 ; 7878/77), Ravensborg proti Švédsku (1982, stížnost č. 14220/88).

¹⁴ Viz Letsas, G.: A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2009, str. 37 a násl.

¹⁵ Asselbourg a Greenpeace proti Lucembursku (1999, stížnost č. 29121/95).

konečného rozhodnutí. Stížnost nesmí být ani zjevně nepodložená nebo zneužívající právo podat stížnost. Stěžovatel může být uznán za poškozeného vnitrostátním právem a nikoliv ESLP a vice versa. Obecně platí, že musí být dostatečně prokázána spojitost mezi osobou stěžovatele a tvrzenou újmou.

Obětí může být v souladu s čl. 34 jedinec, skupina fyzických či právnických osob, případně nevládní organizace v jurisdikci státu, který je stranou Úmluvy.¹⁶ Státní občanství ani vnitrostátní subjektivita nejsou nutné. Právnická osoba, která není obchodní společností, může jednat za své členy, jsou-li tito porušením chráněného práva přímo dotčeni. Zemře-li poškozený, může jeho právní nástupce podat stížnost či pokračovat v řízení před Soudem. Tento obecný výčet podmínek je v případě ochrany životního prostředí výrazně zúžen v tom smyslu, že ESLP nepřiznává některým z výše zmíněných subjektů možnost dožadovat se ochrany životního prostředí ve spojitosti s některým z Úmluvou chráněných práv, což se dotýká především nevládních organizací, které zastávají specifickou roli v ochraně lidských práv a životního prostředí na vnitrostátní i mezinárodní úrovni.

Ve výše zmíněném případě Asselbourg mířila stížnost proti správnímu rozhodnutí o povolení stavby ocelárny, s níž nebylo dosud započato. Stěžovatelé (78 jedinců společně s Greenpace - Lucembursko) tak nechtěli zamezit porušování práva zaručeného čl. 8 Úmluvy, tedy práva na respektování soukromého a rodinného života, ale předejít situaci, kdy by k jeho porušení mohlo dojít, a to pomocí prosazení přísnějších podmínek provozu továrny. Soud konstatoval, že v takovém případě by status oběti mohl být přiznán pouze za zcela výjimečných okolností; pouhá podezření či dohady nejsou k přiznání práva na přístup k soudu dostatečné. Úmluva dle Soudu neumožňuje *actio popularis*; v rozhodnutí o porušení některého z Úmluvou chráněných práv je navíc třeba některé ze stran Úmluvy připsat konkrétní čin nebo opomenutí, které je příčinou porušení Úmluvou chráněného práva. Takový čin nebo opomenutí zde však absentuje.

Dle ESLP lze dovodit, že výkon práva podat stížnost nemůže jako cíl sledovat prevenci před porušením úmluvou chráněného práva. Nevládní organizace nemůže podat stížnost pro porušení práva chráněného čl. 8 Úmluvy, s výjimkou zastupování svých přímo dotčených členů či zaměstnanců podobným způsobem, jakým například advokát zastupuje svého klienta.¹⁷ Stížnost v případě Asselbourg byla tedy shledána nepřijatelnou.

---

¹⁶ To však neznamená, že by článek 34, případně jiné ustanovení Úmluvy, pojem oběti nějak vymezoval. Viz Arnheim, M.: *The Handbook of Human Rights Law: An Accessible Approach for the Workplace*, Kogan Page Limited, 2006, s. 10.

¹⁷ Zde ESLP odkázal na rozhodnutí v případě X proti Francii (1983).

Nelze příliš očekávat, že by ESLP v blízké budoucnosti prohluboval ochranu životního prostředí rozšířením přístupu k soudní ochraně, jakkoliv by se jednalo o velmi výrazný posun vzhledem k jeho dosavadní opatrné judikatuře v oblasti ochrany životního prostředí¹⁸ a chybějící politickou vůli členských států Rady Evropy k výslovnému začlenění samostatného práva na životní prostředí do textu Úmluvy.¹⁹

Americká úmluva o lidských právech (dále jen Americká úmluva) pro srovnání sice neumožňuje jednotlivcům a nevládním organizacím přístup k Meziamerickému soudu pro lidská práva (dále jen Meziamerický soud), neboť toto přísluší pouze Meziamerické Komisi pro lidská práva (dále jen Meziamerické komisi) a státům, které Americkou úmluvu ratifikovaly. Jednotlivci, skupiny jednotlivců či nevládní organizace však mohou stížnost Meziamerické komisi podávat bez omezení - a ta pak rozhodne, které případy se dostanou až k Meziamerickému soudu. Stěžovatel sám pak nemusí být obětí, může se jednat například o manžela nebo manželku oběti, jejího příbuzného, přítele, dokonce i osobu oběti neznámou. Ani v africkém systému nemusí být stěžovatel obětí, pouze si musí stěžovat na konkrétní porušení práva chráněného Africkou chartou lidských práv a práv národů (jež právo na uspokojivé životní prostředí výslovně stanoví ve svém čl.24).²⁰

Spravedlivé zadostiučinění

Přiznání spravedlivého zadostiučinění není automatickým důsledkem rozhodnutí Soudu ve prospěch stěžovatele; ESLP přiznává tento nárok jen v případech, že vnitrostátní právo nedovoluje jeho přiznání, navíc jen je-li to nutné. Soud má velmi široké možnosti rozhodování o nároku, není nikterak vázán vnitrostátními standardy ani požadavky stěžovatele.²¹ Pravidlem bývá vyčíslení majetkové škody, nemajetkové škody a nákladů řízení, které je

---

¹⁸ Rovněž v Evropském kontextu by šlo o významný krok. Srovnej např. rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ve věci T-585/93 Stichting Greenpeace proti Komisi (1995), kde byla kategoricky odmítnuta argumentace, že zvláštní zájem na ochraně životního prostředí lze považovat za dostatečný k přiznání soudní ochrany. O poznání mírnější postoj zaujal Soudní dvůr Evropské unie ve věci T-236/04 EEB and Stichting Natuur en Milieu proti Komisi (2005). K možnému budoucímu vývoji přístupu jednotlivců k Soudnímu dvoru Evropské unie viz Biernat, E.: The Locus Standi of Private Applicants under article 230 (4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community, Jean Monnet Working Paper 12/2003, str. 59 a násl.

¹⁹ Blíže např. Shelton, D.: Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment. Stanford Journal of International Law, 1991, r. 28, s. 133:

²⁰ Viz velmi obsáhlé odůvodnění v případě SERAC v. Nigeria (2001)

²¹ Pokud je mi známo, nejvyšší vznesené nároky jsou ve výši přes 32.5 miliard euro v případě YUKOS proti Rusku (rozhodnutí o částečné přijatelnosti - 2009). K nejnovějšímu vývoji v oblasti přiznávání spravedlivého zadostiučinění viz Buyse, A.: New Method of Compensation under Article 41, ECHR BLOG, 22. 10. 2008, on-line na <http://echrblog.blogspot.com/2008/10/new-method-of-compensation-under.html>

povinna na základě čl. 46 úmluvy uhradit vláda státu, jenž porušil chráněná práva. Přiznání spravedlivého zadostiučinění je však třeba vnímat jako výjimku než jako pravidlo, ESLP především v otázce kvantifikace náhrady nemajetkové škody poskytuje minimální vodítko.

K výrazným disproporcím dochází v rozhodování Soudu při posuzování příčinné souvislosti mezi poškozováním životního prostředí a utrpěnou újmou v případech, kdy se stěžovatelé pokouší uplatnit nároky vycházející z újmy na zdraví v důsledku průmyslové výroby či těžby blízko jejich obydlí. Vasil Tatar a jeho syn Paul nedokázali prokázat²² příčinnou souvislost mezi těžbou zlata, která probíhala 100 metrů od jejich domu, a horšícím se zdravotním stavem astmatického Paula Tatara. Těžba přitom probíhala bez posouzení jejího vlivu na životní prostředí a docházelo při ní k úniku jedovatých chemikálií. Soud dal stěžovatelům za pravdu, že došlo k porušení práv chráněných čl. 8 Úmluvy a nařídil Rumunsku přijetí opatření k ochraně soukromého a rodinného života stěžovatelů. Pět hlasy ku dvěma byl však nárok na jakékoliv spravedlivé zadostiučinění odmítnut. Toto rozhodnutí je zvláště překvapivé, srovnáme-li jej s rozhodnutím ve věci Taskin a další proti Turecku (2004, stížnost č. 46117/99). Zde bylo pokračování činnosti v dolu na zlato v obci Ovacik přes negativní rozhodnutí EIA a rozhodnutí vnitrostátních soudů o protizákonném užívání některých důlních technik posvěceno rozhodnutím rady ministrů. ESLP ve svém rozhodnutí zohlednil především nerespektování vnitrostátních rozhodnutí, konstatoval porušení čl. 6 a 8 Úmluvy - a všem deseti stěžovatelům, jejichž obydlí se nacházejí ve vzdálenosti od 300 metrů do 10 kilometrů od výše uvedeného dolu, přisoudil náhradu nemajetkové újmy ve výši 3.000 eur²³, když navrhovaná částka byla ve výši 10.000 eur.

Ani v případě Fadeyeva proti Rusku (2005, stížnost č. 55723/00) se stěžovatelce, která nebyla v rozporu s platnými vnitrostátními předpisy přemístěna z bezpečnostní zóny ocelárny v Čerepovci,²⁴ nepodařilo prokázat příčinnou souvislost mezi znečištěním produkovaným továrnou (které v bezpečnostní zóně může překročit maximální přípustné emisní limity) a svým zdravotním stavem. Vzhledem k tomu, že ruská vláda nebyla schopna dodat potřebné informace požadované stěžovatelkou prostřednictvím Soudu, odvodil ESLP tuto spojitost z povahy dostupných informací o ročním souhrnu produkovaných emisí a o poloze místa bydliště stěžovatelky. Ta se svého ústavně zaručeného práva na příznivé životní prostředí domáhala u vnitrostátních soudů, dosáhla však jen umístění svého jména na obecný seznam čekatelů pod číslo 6280. Rusko namítalo, že nemůže zvýhodnit stěžovatelku proti ostatním čekatelům; ESLP odvětil, že ruské předpisy

---

²² Tatar proti Rumunsku (2007, stížnost č. 67021/01)

²³ S odůvodněním, že stěžovatelé byli nuceni setrvat v nepříznivých životních podmínkách a zasazovat se o to, aby správní orgány respektovaly vydané soudní rozhodnutí.

²⁴ Naděžda Fadyevová bydlela 450 metrů od ocelárny.

zakazují jakékoliv trvalé pobývání ve zmíněné bezpečnostní zóně.²⁵ Akceptoval však, že jediným řešením dle vnitrostátního práva je umístění stěžovatelky na seznam čekatelů, a ani v této svízelné situaci nenabídl alternativní řešení. Stěžovatelka se domáhala náhrady nemajetkové újmy ve výši 10.000 eur s ohledem na fyzický i psychický stav svůj a své rodiny, která je nucena v bezpečnostní zóně pobývat více než dvě desítky let. Ruská vláda prohlásila takový nárok za přehnaný s tím, že za spravedlivé zadostiučinění považuje samotné rozhodnutí Soudu v případě, že ten dá stěžovatelce za pravdu, nebo pouze symbolickou částku. Soud, jenž nemohl přiznat odškodnění za období před 5. květnem 1998, kdy Rusko přistoupilo k Úmluvě, nakonec stěžovatelce přiznal náhradu nemajetkové škody ve výši 6.000 eur.

V jiném případě²⁶ vedeném proti Rumunsku konstatoval soud porušení čl. 3 (zákaz nelidského a ponižujícího zacházení) i porušení čl. 8 Úmluvy. Ioan Branduse byl deset let vězněn, přičemž výkon trestu mu ztěžoval zápach z ilegální skládky vzdálené 20 metrů od vězeňských zdí. Přestože se zdravotní stav stěžovatele nijak nezhoršil, dle Soudu samotný tento fakt nevyloučil užití ustanovení čl. 8 Úmluvy. Rušivé vlivy byly prokázány svědectvími spoluvězňů a odbornými studiemi. Soud přiznal stěžovateli spravedlivé zadostiučinění ve výši 8.000 eur.

V případě Giacomelli proti Itálii (2006, stížnost č. 59909/00) namítala stěžovatelka porušení práv chráněných čl. 8 Úmluvy ve spojitosti s čl. 13 Úmluvy (právo na účinné opravné prostředky). 30 metrů od jejího domu prováděla společnost Ecoservizi od roku 1996 skladování a likvidaci nebezpečného odpadu. Přestože docházelo k četným únikům nebezpečných látek, provedení EIA bylo nařízeno teprve v roce 1996, Ministerstvo životního prostředí vydalo dvě pravomocná rozhodnutí potvrzující nekompatibilitu provozu s právními předpisy na ochranu životního prostředí a příslušný správní soud rozhodl o protizákonnosti prováděných činností, provoz továrny nebyl nikdy zastaven. Z toho důvodu Soud odmítl argumentaci italské vlády, která poukazovala na širokou míru uvážení, kterou poskytuje stranám Úmluvy čl. 8 odst. 2, a na ekonomické zájmy regionu, v němž slečna Giacomelli pobývala. Stěžovatelka požadovala náhradu majetkové škody ve výši 1.500.000 eur a stejně vysokou náhradu nemajetkové škody s tím, že je ochotna své nároky snížit, pokud bude provoz v továrně firmy Ecoservizi zastaven či přesunut na jiné místo. Podle soudu se jí nepodařilo prokázat příčinnou souvislost mezi porušením práv chráněných Úmluvou a majetkovou škodou, nepochybně však vznikla škoda nemajetková v důsledku několik let trvajících stresu a úzkostí. Kromě toho

---

²⁵ Soudce Kohler ve svém konkurenčním stanovisku zdůraznil, že "kdyby byly příslušné správní orgány důraznější a konzistentnější v aplikaci vnitrostátních předpisů určených k ochraně životního prostředí, problém by bylo možno vyřešit i bez nutnosti přesídlení obyvatel a s pozitivním dopadem na environmentální situaci obecně."

²⁶ Branduse proti Rumunsku (2009, stížnost č. 6586/03)

se musela stěžovatelka účastnit mnoha správních řízení, kdy se pokoušela odvrátit nezákonná rozhodnutí správních orgánů. Protože taková újma neumožňuje přesné stanovení zadostiučinění, rozhodl soud na základě ekvity pro spravedlivé zadostiučinění ve výši 12.000 eur.

Pravděpodobně nejzajímavějším rozhodnutím ESLP z nedávné doby s ohledem na vzdálenost stěžovatelů od místa domnělého poškození životního prostředí představuje rozhodnutí v případě Okyay a další proti Turecku (2005, stížnost č. 36220/97). Skupina stěžovatelů se pokoušela zastavit provoz tří tepelných elektráren na jihozápadě Turecka. Ačkoliv vnitrostátní soudy konstatovaly, že tyto elektrárny značně znečišťují ovzduší a fungují bez potřebných povolení a instalace povinných filtrů, rada ministrů rozhodla o další jejich činnosti, neboť jejich uzavření by vedlo k nedostatku elektrického proudu v dotčené oblasti. Stěžovatelé pocházeli z oblasti vzdálené 250 kilometrů od sporných elektráren, Turecká vláda tedy logicky poukazovala na chybějící spojitost mezi znečištěním produkovaným elektrárnami a právy stěžovatelů, kteří neutrpěli žádnou újmu v důsledku činnosti elektráren. Komise odborníků však prokázala, že sporné tepelné elektrárny jsou schopny emitovat znečištění až do vzdálenosti 2.350 kilometrů. Soud konstatoval porušení čl. 6 a každému ze stěžovatelů přisoudil náhradu nemajetkové újmy ve výši 1.000 eur.

Jako nedostatečné k přijetí stížnosti posoudil ESLP porušení práv v případě Lars and Astrid Fagerskiold proti Švédsku (2008, stížnost č. 37664/04). Tento manželský pár neúspěšně prokazoval újmu způsobenou hlučným provozem tří větrných elektráren umístěných v sousedství jejich pozemku. Soud sice uznal, že jsou přímo zasaženi konstantním, pulsujícím zvukem z větrných turbín, který však nepředstavuje výrazné znečištění životního prostředí (!).²⁷ Přestože v tomto případě nebyly vyčerpány všechny vnitrostátní opravné prostředky, což samo o sobě by stačilo k rozhodnutí o nepřijatelnosti návrhu, využil ESLP příležitosti ke sdělení svého názoru, dle něhož "není pochyb, že provozování větrné elektrárny je ve veřejném zájmu, neboť se jedná o šetrný zdroj energie, který přispívá k udržitelnému rozvoji přírodních zdrojů." Spravedlivé zadostiučinění nebylo manželům Fagerskioldovým přiznáno.

Až cynický nádech nese rozhodnutí ve věci Kyrtatos proti Řecku (2003, stížnost č. 41666/98). Jak správně komentuje E. Koch,²⁸ soud zde využil příležitost vymezit vztah práv chráněných čl. 8 Úmluvy a ochrany životního prostředí ve vztahu k rozvoji města. Stěžovatelé namítali, že protiprávním odstraněním močálového ekosystému v sousedství jejich pozemku došlo k porušení čl. 8 Úmluvy a krajina kolem jejich pozemku v důsledku

---

²⁷ Namítáno bylo porušení práva na respektování svého soukromého a rodinného života.

²⁸ Koch, E.: Human Rights as Indivisible Rights: The Protection of Socio-Economic Demands Under the European Convention on Human Rights (International Studies in Human Rights), Martinus Nijhoff Publishers / Brill Academic, 2009, s. 71.

protizákonné změny stavebního plánu a navazujících stavebních prací ztratila svou původní krásu přirozeného prostředí, a to ve prospěch rozvoje turistického ruchu. Část močálu byla vysušena a byly na něm postaveny silnice, domy a parkoviště. Soud konstatoval, že stěžovatelé neprokázali, že škoda na chráněných druzích živočichů žijících v odstraněném močálu a jeho okolí je takové povahy, aby měla přímý vliv na jejich práva, jak jsou zakotvena ve čl. 8 Úmluvy. Soudce Zagrebelsky v disentním stanovisku poukazoval na to, že vnitrostátními soudy byla potvrzena protizákonnost zásahu, navíc lze jen stěží tvrdit, že zhoršení životního prostředí jeho faktickou likvidací nemá za důsledek zhoršení kvality života stěžovatelů. ESLP dospěl k závěru, že bylo porušeno pouze právo na spravedlivý proces chráněné čl. 6 Úmluvy. Stěžovatelům přiřkl s ohledem na prožitou nejistotu a frustraci náhradu nemajetkové škody ve výši 20.000 eur, resp. 10.000 eur, přičemž požadován byl zhruba dvojnásobek, resp. trojnásobek přisouzené částky.

V judikatuře Meziamerického soudu nalezneme jednu zajímavou oblast z pohledu přístupu k soudní ochraně i způsobu náhrady škody - nároky příslušníků původního obyvatelstva. Jde především o případ indiánů kmene Yanomami.²⁹ Ti byli před soudem zastoupeni několika organizacemi, které se dlouhodobě zaměřují na ochranu tradičního života původních brazilských obyvatel - a Meziamerický soud s nimi jednal jako s legitimními zástupci odhadem deseti tisíc příslušníků kmene Yanomami,³⁰ na jejichž území bylo objeveno ložisko minerálů a kvůli následné těžbě byly tisíce indiánů nedobrovolně přemístěny. Meziamerický soud konstatoval porušení některých práv chráněných Meziamerickou úmluvou - práv na život, svobodu a osobní bezpečnost, práva na svobodu pohybu a usazování se, práva na zdraví. Zároveň uznal kroky, které podnikla brazilská vláda od roku 1983 k ochraně indiánů Yanomami a navrhl některé další, například zdravotní opatření, protože přesídlení indiáni nebyli imunní proti mnoha běžným nemocem.

V případě Lidé Saramaka proti Surinamu (2007) Meziamerický soud konstatoval, že bylo porušeno právo tohoto lesního kmene na soudní ochranu svého tradičního území a právo vlastnit majetek tím, že Surinam započal s těžbou přírodních zdrojů na území kmene Saramaka, aniž by s ním konzultoval vydání povolení k těžbě, určil mu podíl na zisku z těžby surovin a poskytl mu spravedlivou náhradu za omezení spojená s těžbou. Za povšimnutí stojí způsob odškodnění, jak o něm rozhodl Meziamerický soud. Surinamu nařídil přehodnotit vydaná povolení k těžbě, přijmout právní předpisy a podniknout správní kroky k zajištění práv lidu Saramaka v budoucnu. Náhradu majetkové i nemajetkové škody ve výši 675.000

---

²⁹ Yanomami Indians proti Brazílii (1985).

³⁰ Brazilské právo obecně považuje indiány za nezpůsobilé k některým úkonům a stanovuje jim k ochraně úřední opatrovníky.

amerických dolarů pak přikázal převést do komunitního fondu za účelem financování vzdělávacích, zemědělských a zdravotních projektů.

Jako možné srovnání by mohl sloužit evropský případ HINGITAO 53 proti Dánsku z roku 2004 (stížnost č. 18584/04), v němž se skupina původních obyvatel Grónska domáhala přiznání odškodnění za nucené přesídlení v roce 1952 z důvodu stavby americké vojenské základny na svém území. Ačkoliv byla tato stížnost vyhodnocena Soudem jako nepřipustná, přinejmenším způsob výpočtu majetkové i nemajetkové škody je s ohledem na velký časový odstup od posuzované události a mimořádný osobní rozsah případu hodný pozornosti. ESLP uvedl, že výpočty výše škody zahrnující období 45 let využívají do značné míry sporných faktorů, kdy například vývoj lovených druhů zvířat je založen na rozloze zabavených pozemků bez přesného vysvětlení korelace mezi plochou pozemku a loveckým potenciálem kmene.

Závěr

Jednoznačně se ukazuje, že judikatura Evropského soudu pro lidská práva není konstantní a je zřejmé, že posuzování náhrady škody dle čl. 41 Úmluvy prochází postupným vývojem,³¹ přičemž však, a to nejen v oblasti ochrany životního prostředí, poněkud nevypočitatelně přešlapuje na místě.³² Je s podivem, nakolik se liší výše přiznávaného spravedlivého zadostiučinění ve výše popsaných případech, zvláště s ohledem na to, že se jedná o rozhodnutí z několika posledních let. Nelze očekávat, že ESLP výrazněji rozšíří přístup k soudní ochraně, kterou poskytuje právům chráněným Úmluvou, například tak, že by přiznal procesní způsobilost ve věcech porušení práva na příznivé životní prostředí nevládním organizacím dle čl. 34 Úmluvy. Oproti tomu působí přístup ESLP v případech jako je Tatar proti Rumunsku nebo Fadeyeva proti Rusku jako naprosto odtržený od reality. Soudu nic nebrání v tom, aby reagoval mnohem pružněji na tyto případy a ve výši přiznaného spravedlivého zadostiučinění reflektovat princip ekvity, jíž se často dovolává.³³ Strach z toho, že přiznání vysoké náhrady škody (nikoliv však neoprávněné) vyvolá vlnu podobných stížností, není na místě. Je třeba si uvědomit, jak zdoluhavé a nejisté je uplatnění práv před ESLP. Oběti zásahu do životního prostředí kromě toho patří v naprosté většině případů mezi nejméně majetné skupiny obyvatel.

---

³¹ Viz např. Buyse, A.: New Method of Compensation under Article 41, ECHR BLOG, 22. 10. 2008, on-line na <http://echrblog.blogspot.com/2008/10/new-method-of-compensation-under.html>

³² Blíže např. White, R.: Just Satisfaction Under Article 41 ECHR in The Future of Remedies in Europe, Hart Publishing, 2005, s. 198

³³ Princip ekvity je obsažen v mnoha mezinárodních úmluvách na ochranu životního prostředí, případně se ho tyto úmluvy dovolávají. Viz Sands, P.: Principles of international environmental law, Cambridge University Press, 2003, str. 261 a násl.

Nutno poznamenat, že ESLP přispívá k ochraně životního prostředí, ať již vědomě či nevědomě, i způsoby, které lze jen těžko kategorizovat. To je případ např. rozhodnutí ve věci *Mangouras proti Španělsku* (2009)³⁴, kdy označení stížnosti kapitána havarovaného tankeru *Prestige* za nepřijatelnou znamenalo faktické potvrzení a podtrhnutí závažnosti této ekologické katastrofy s výrazným mezinárodním dopadem. ESLP ve zdůvodnění svého poměrně překvapivého rozhodnutí odvodil oprávněnost kauce ve výši 3 milionů eur, kterou by musel *Mangouras* zaplatit,³⁵ aby byl propuštěn z vazby, vážností nehody a jejích následků.

Ačkoliv má Úmluva antropocentrický charakter, tzv. environmentální jurisprudenci lze vnímat jako do jisté míry politický nástroj, jehož prostřednictvím ESLP směřuje strany Úmluvy k nápravě vadného přístupu k ochraně životního prostředí. Takový závěr je však nutně vadný, neboť ESLP je a musí být apolitickým orgánem, přestože jeho rozhodnutí mají značný politický dopad. Judikatura ESLP ukazuje, že existuje několik aspektů, které Soud zohledňuje při náhradě škod - ať již v obecné rovině nebo konkrétně u případů, které můžeme řadit do oblasti ochrany životního prostředí.³⁶ Přesto nejsou jasná pravidla, jakým způsobem je náhrada škody vypočítána a kdy je snížena. Poškozeným je za obdobných skutkových okolností přiznáváno spravedlivé zadostiučinění ve značně rozdílné výši; někdy, jako v případě otce a syna *Tatarových*, není spravedlivé zadostiučinění přiznáno vůbec. Disentní stanovisko soudců *Zupancice* a *Gyulumyana* obsahuje kritiku rigidního lpění na klasickém posuzování souvislostí v opozici k moderním pravděpodobnostním teoriím, s níž je těžké se neztotožnit. Při expozici toxickým materiálům je v praxi téměř nemožné prokázat absolutní kauzalitu. S ohledem na mnohdy velmi vážné porušování vnitrostátního i mezinárodního práva některými státy a jejich dlouhodobou neschopnost a neochotu v oblasti ochrany životního prostředí nic nebrání Evropskému soudu pro lidská práva, aby konečně stanovil jasné principy určování náhrady škody při porušení některého z chráněných práv a svá rozhodnutí jasně zdůvodňoval.³⁷ Rozhodnutí jiných mezinárodních soudů ukazují prostor i pro určitou kreativitu a poskytují inspiraci pro další možný vývoj přiznávání spravedlivého zadostiučinění.

---

³⁴ Stížnost č. 12050/04, rozhodnutí ze dne 8. 1. 2009.

³⁵ *Apostolos Mangouras* skutečně kauci uhradil (respektive kauci uhradila *London Steamship Owners' Mutual Insurance Association*). Pouze poznamenám, že byl řeckým občanem a po zaplacení kauce se do Řecka také vrátil. K jeho příběhu viz *Tremlett, G.: Cruel sea, The Guardian, 14. 2. 2004, on-line na <http://www.guardian.co.uk/world/2004/feb/17/spain.waste>*

³⁶ V obecné rovině viz zejména případy *Assanidze proti Gruzii* (2004, stížnost č. 71503/01), *Smith and Grady proti Spojenému království* (1999, stížnosti č. 33985/96 ; 33986/96), *Rehbock proti Slovinsku* (1999, stížnost č. 29462/95), *Popescu proti Rumunsku* (2004, stížnost č. 48102/99).

³⁷ Dle čl. 47 Úmluvy se smluvní strany zavazují, že se budou řídit konečným rozsudkem Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami.

Literature:

- Arnheim, M.: The Handbook of Human Rights Law: An Accessible Approach for the Workplace, Kogan Page Limited, 2006
- Biernat, E.: The Locus Standi of Private Applicants under article 230 (4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community, Jean Monnet Working Paper 12/2003.
- Boyle, A.: Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment (2007), Fordham Environmental Law Review, Vol XVIII, p. 502. http://www.law.ed.ac.uk/staff/alanboyle_25.aspx
- Buyse, A.: New Method of Compensation under Article 41, ECHR BLOG, 22. 10. 2008, on-line na <http://echrblog.blogspot.com/2008/10/new-method-of-compensation-under.html>
- Kilpatrick, C., Novitz, T., Skidmore, P.: The Future of Remedies in Europe, Hart Publishing, 2005
- Koch, E.: Human Rights as Indivisible Rights: The Protection of Socio-Economic Demands Under the European Convention on Human Rights (International Studies in Human Rights), Martinus Nijhoff Publishers / Brill Academic, 2009
- Letsas, G.: A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2009.
- Loukaidēs, L.: The European Convention on Human Rights: collected essays, Nijhoff Law Specials, 2007.
- Sands, P.: Principles of international environmental law, Cambridge University Press, 2003.
- Shelton, D.: Human Rights, Environmental Rights, and the Right to Environment. Stanford Journal of International Law, 1991
- Tremlett, G.: Cruel sea, The Guardian, 14. 2. 2004, on-line na <http://www.guardian.co.uk/world/2004/feb/17/spain.waste>

Contact – email

134608@mail.muni.cz